

tat de *Gerb*).

També podríem pensar en un compost format amb un altre mot basc: en particular *itur-beratz* 'herbassar de la font', admetent dissimilació en *-bedatz*, però ho rebutjo perquè encara que la *-d-* es perd en cat., se'n trobarien rastres en l'abundant documentació medieval, que tenim de tots dos *Turbiàs*. O bé un compost *iturri-be-hartze* 'el pedregar de sota la font'; compost amb un col·lectiu en *-tze* del bc. *harri* 'pedra, roca'. Però preferirem la 1.ª alternativa, tenint en compte que *harri* i els seus derivats apareixen en els NLL catalans en la variant originària *karr* (veg. *Carcolze*, *Carreu*, *Carrànima*, *Currolda* sense comptar el més discutit *quer*).

¹ N.º 211, que identifica amb (1). Com que va entre *Saldes* i *Molinell*, potser es tracta més aviat del (2). No goso desmentir Pujol, ni provo de demostrar-ho, perquè al capdavant poc importa per a la recerca de l'etimologia.

TURBÓ

El gegantesc massís de muntanya i penyal, de 2490 alt., que forma el vèrtex entre la vall de Benasc, i les valls de l'Isàvena i l'Ésera.

L'antiguitat d'aquest nom es reflecteix també sintàcticament per l'ús sense article, en frases com «hauríeu de voltar *turbó*», oït a Taüll, 1953 (xiii, 154), «al peu de *Turbó* veureu les Paüls», a Durro (xiii, 158); «la Vall de Lierp és vora de *Turbó*», a Lasquari, 1957 (xix, 13.11). Des de Cercuran (xlvi, 83) de les Viles de Turbó, per l'O., se sent ja en la forma aragonesa *turbón*, que és l'últim llogaret.

Amb raó pondera el lloc i la seva importància Serrano y Sanz, l'especialista del ribagorçà antic. «De cuantas montañas hay en Rbg. ninguna de rasgos tan individuales como la gigantesca mole del *Turbón*, que divide en gran parte las cuencas del Isábena y del Ésera; es una masa redonda calcárea, en cuyas ásperas vertientes crea el boj, y en cuya cumbre las nieves derretidas forman, cuando llega el estío, una pequeña laguna. La imaginación popular ha hecho del *Turbón* un segundo *Barabona*, donde las brujas se congregan en aquelarre, durante la noche, para sus nefastos ritos» (NHRbga., p. 6).

MENCIONS ANT. Poques esperem trobar-ne, tractant-se només de la designació d'una muntanya i d'una zona tan remota. 958: en un document suspecte per la data, però de toponímia i ambient palesament autèntic que pot ser en part de llavors, amb interpolacions, i en tot cas no posterior al S. XII: mogut pel Comte de Ribagorça, a la «villa q. vocatur *Lerda* --- ego Episcopus Pontius Balbastrensis ad eam dicam ecclesiam omnes decimas, primitias --- et terminos eidem pertinentes, scil. in caput *Turboni*, a la *fonte Roğa*, et a *Cobornillo* al rivo de la *Muria*, et a la portella de *Gabàs* --- et a la obaga de la costa de *Lert* --- al *turmo Molar*, et *Cerbin* --- in caput de la sierra de *Merli* ---», p. p. Serrano, pp. 24-46, 60

amb greus reserves: motivades, pel que fa a la força del document en cronologia històrica, però valuós com a testimoni lingüístic.

ETIM. A penes se n'ha dit res, quasi ni *AlcM*; i aquest comença per donar-ne una definició desorientadora: «Font termal i determinatiu del llogaret *Les Viles de Turbó*». És clar que és, a la inversa, no sols el llogaret sinó encara més la font —termal o no— la que pren nom de la muntanya. És natural que la gent forana, pensin primordialment en la font termal, de vasta reputació: l'explotació de l'aigua embotellada de les Viles de T., és un sòlid i antic negoci; i fem memòria que la gent del país ha acabat per batejar amb el nom pintoresc de «la Plaça de Catalunya», una bella clariana, al mig del bosc, a on arriben passejant els grassos senyors barcelonins que prenen les aigües en el balneari.

En això s'inspira l'etimologia única que s'ha publicat: (A) la de Serrano y Sanz, home de tan gran saber en història i cartologia, i molt menys en etimologia i en llengua i lingüística.² «En el nombre del *Turbón* entra la palabra ibérica *itur* 'fuente', lo mismo [...] en los de *Turba*, *Turbula*, *Turdetania*, *Turiasso* y otros de la Esp. antigua» (nota a la p. 6).

Ara bé, no és tan arbitrari suposar que *Turbó* vingui d'això com penjar-li *Turba*, *Turbula* i fins *Turdetani*: perquè realment hi ha font i ben important, però que raja, en un racó de penyes baix de tot de l'enorme muntanya. I per tant hem establert que de l'ibero-basc *ITUR(RI)*, ve el nom de la font més cabalosa d'aqueixa deu (i el del barranc que en davalla): *la Torcia* o *Torxada* (< *itur(ri)-çiri-a* 'la tija o fil de la deu', o bé *itur-tzi-a* col·lectiu 'les deus'. Però aquí rau la diferència: és una font del peu, no el nom de la colossal muntanya, visible i recordada, de cent llegües a la rodona, i freqüentada per llinatges de pastors i llenyaters, que hi han fet i s'hi han guanyat la vida: que aquests són els qui donen els noms, amb alguna contribució dels antics senyors i clergues, poca en aquest cas, però no pas dels pacients que beuen de la deu.

Mirant de salvar la idea (A) hauríem, doncs, de pensar en algun compost: potser *ITUR-BURU* 'cap de la font'; prou bé ara, quant al sentit, però no pels sons, encara que accentuéssim *ITÚRBURU*; potser alguna dissimilació (> *iturbunu* ---)? Massa rebuscat i complicat.

O ens agafaríem en aqueix estanyol, que li van contar a Serrano; car *IBONE* 'estany' ha donat coneguts descendents en els parlars de l'alt Comenge i de l'alt Aragó (*DECH* i *PVArGc*, 516, s. v. *ibón*); potser s'inspirava en *livona* d'un ribagorçà de 1053 (que he vist en el seu llibre); doncs, *ITUR(RI)BONE* > *turbon?*: bo per als sons, però si a cas seria el nom d'un petit paratge de l'enorme muntanya, no d'aquesta; altrament jo no hi vaig veure estany ni aigua, en aquell cim desolat quan vaig pujar-hi fa uns trenta anys. Crec, doncs, que cal rebutjar aquesta idea, tan poc fundada i amb tants flacs suports.

Més indecisos haurem de quedar entre altres dues